

Moeflons op de Veluwe

Bob Litjens

Bijna 70 jaar leeft de moeflon, een halfwild haarschaap, nu in Nederland. Begin 20e eeuw werd deze soort voor jachtdoeleinden in omrasterde gebieden uitgezet. In de loop van die zeventig jaar zijn sommige populaties verdwenen, terwijl elders weer nieuwe werden opgebouwd. De laatste jaren is er discussie ontstaan over de wenselijkheid van moeflons in natuurgebieden. In het Kroondomein zijn ze opgeruimd. Daarentegen worden ze op de Hoge Veluwe en het Wekeromse Zand gewaardeerd om hun begrazingseffekten en hun waarde voor de bezoekers.

Er zijn resten gevonden van moeflon-achtige schapen in het deel van Eurazië dat loopt van Zuid-Frankrijk tot in China. De resten stammen uit een periode, die begint in het tertiair en ophoudt halverwege het diluvium. In

De eerste zes op de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein (nabij Hoog-Soeren) geboren rammen.
Foto Fred Hazelhoff; Collectie G. Schriek.

Moefflons in een vangkraal van een wildpark in Luxemburg bij het uitzoeken van de dieren voor de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein in 1963. Collectie G. Schriek.

Europa verdween de moeflon *Ovis ammon* van het vasteland. De Europese ondersoort *Ovis ammon musimon* kwam uiteindelijk alleen nog voor op de eilanden Corsica en Sardinië. Vanaf de 18e, maar vooral in de 19e eeuw werd de moeflon overgebracht naar dierentuinen en wildparken op het vasteland van Europa (Oostenrijk, Tsjechoslowakije). In Noord-Italië is de moeflon eind 18e eeuw ook buiten omrasterde gebieden uitgezet. Tot ver in de 20e eeuw vonden verdere uitzettingen plaats in vele Europese landen.

In 1978 werd het aantal moefflons in Europa geraamd op 53.000 stuks. Nederland telde in dat jaar een voorjaarsstand van ongeveer 400 stuks. In 1964 waren er circa 250 dieren.

Vooraf in de tweede helft van de 19e eeuw vond op het vasteland van Europa kruising van de moeflon met andere schapenrassen plaats. Het doel daarbij was het verkrijgen van zwaardere hoorn-

vorming bij de rammen dan bij de oorspronkelijk op Sardinië en Corsica voorkomende Europese moeflon het geval was. Ook op de Veluwe kwamen in enige populaties deze bastaardvormen voor.

De eerste dieren in Nederland

Weyland (1977) meent dat op de Veluwe al in de 18e eeuw moefflons voorkomen in de menagerie op Het Loo nabij Apeldoorn, die door Koning Stadhouder Willem III is aangelegd. Zeker is, dat Prins Hendrik Hertog van Mecklenburg Schwerin, de echtgenoot van Koningin Wilhelmina, in 1909 op het Kroondo-

Moefflonram op de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein nabij Hoog Soeren. Foto Fred Hazelhoff; Collectie G. Schriek.

Aankomst van de twee moeflonooien afkomstig van Diergaarde Blijdorp op de Noorderheide in 1960. Van links naar rechts: Mw. van Beuningen (Noorderheide), hr van Doorn (Blijdorp) en jachtopzichter M. Liefstink (Hoge Veluwe). Collectie M. Liefstink.

mein 'Het Loo' 25 moeflons heeft uitgezet. Ze waren afkomstig uit Oostenrijk. Verzwakt door de lange reis en door acclimatiseringsproblemen mislukte de uitzetpoging. Uit het jachtboek van Prins Hendrik is bekend dat hij op 14 december 1911 een moeflonram op 'Het Loo' heeft geschoten.

De uitzetpoging van dr. A.G. Kröller in 1921 op de Hoge Veluwe slaagde daarentegen wel. Vier rammen en acht ooien, afkomstig uit Luxemburg, liet men los in het omrasterde deel van dit landgoed. Ook hier ontstonden in de beginperiode problemen. Op de zandige en zachte bodem sletten de hoeven onvoldoende af. Doorgegroeide, misvormde hoeven kwamen veelvuldig voor. Bij de volgende generaties nam dit hoefprobleem geleidelijk af. Heden ten dage komt het nauwelijks meer voor. Na deze moeilijke start ontwikkelde de populatie op de Hoge Veluwe zich voorspoedig. In december 1941 werd de stand geraamd op ongeveer 150 stuks. Als gevolg van de oorlogshandelingen en de rigoureuze bejaging door de Duitse bezetter in 1944-1945 waren in mei 1945 nog slechts 20 moeflons over.

Kort voor de Tweede Wereldoorlog zette ook de heer W. Ph. Peletier op zijn omrasterde landgoed 'Het Deelerwoud' een tweetal moeflons (ram en ooi) uit. In het begin van de oorlog verdwenen ze hier weer.

Rond 1960 nam het uitzetten van moeflons in omrasterde gebieden op de Veluwe toe. In de eerste helft van de tachtiger jaren verdween een aantal van

de gevormde moeflonpopulaties weer. Dit verloop is weergegeven in tabel 1. Momenteel (1990) leven op de Veluwe nog populaties moeflons op De Hoge Veluwe, de Noorderheide en Het Wekeromse Zand.

Niet buiten omrasterde gebieden

Sinds 1942 is de moeflon ondergebracht in de Jachtwet. Eén van de argumenten hiervoor was om in te kunnen grijpen, wanneer moeflons uit ingerasterde terreinen zouden ontsnappen. In tegenstelling tot andere landen in Europa werd aanwezigheid van moeflons buiten rasters in Nederland niet wenselijk geacht. Bezien vanuit de huidige gecompliceerde infrastructuur op de Veluwe in relatie tot de leefwijze van deze diersoort blijkt dit ook nu nog ongewenst.

Bovendien heerst tegenwoordig de mening dat uitzetting in het wild van niet oorspronkelijk in Nederland voorkomende diersoorten niet bevorderd dient te worden (faunavervalsing).

Op het Kroondomein uitgeroeid

In februari 1958 zijn twee zesjarige rammen en vier drachtige ooien uitgezet in de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein 'Het Loo' nabij Hoog Soeren. De dieren waren afkomstig van de Hoge Veluwe. In 1959 werd dit bestand versterkt met een eveneens van de Hoge Veluwe afkomstige zevenjarige ram, die kort na aankomst bezweek. Ook ging in het eerste jaar een van de twee rammen dood. Na enige aanpassingsmoeilijkheden (hoefmisvormingen) groeide de populatie voorspoedig. In 1963 liet men twee rammen en twee ooien los, die afkomstig waren uit Luxemburg. Ook deze twee rammen overleden kort na aankomst en de twee ooien sloten zich niet aan bij de kudde. In 1965 bestond de voorjaarsstand uit 40 stuks.

Eind zestiger jaren zijn een ram en een ooi, afkomstig uit Diergaarde Blijdorp te Rotterdam uitgezet in de boswachterij Gortel. Na enige jaren werden de ooi en haar vier nakomelingen afgeschoten, omdat ze niet raszuiver waren. De ram was al eerder doodgegaan.

Nabij Paleis Het Loo werden in 1970 in het Achterpark vijf moeflons uitgezet. Deze dieren had men gevangen in de zuidelijke wildbaan onder Hoog Soeren en op de Hoge Veluwe. Ook hier ontwikkelde het moeflonbestand zich uitstekend. In het streven een natuurlijker bosbeheer te ontwikkelen op het

De in een vangnet bemachtigde moeëlonooi op de Deelense Was (Hoge Veluwe) bestemd voor de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein. Achter de jachtopziensers, T. van Veldhuizen (links) en M. Liefink, staat het vangnet. Collectie J. Venema.

Kroondomein 'Het Loo' besloot de beheerder de twee moeëlonpopulaties niet langer te handhaven. In het jachtjaar 1984/1985 werden, op een tweetal rammen na, de laatste moeëlonen in het Achterpark afgeschoten. Ook in de zuidelijke wildbaan zijn toen de resterende 28 moeëlonen geschoten.

Honden op De Valouwe

Op een 175 hectare groot omrasterd deel van het landgoed de Valouwe, dat ten noordoosten van Ede ligt, werden in 1962 en 1963 moeëlonen uitgezet. Deels waren de dieren afkomstig uit Diergaarde Blijddorp. Net als in Gortel liet de raszuiverheid te wensen over. In het najaar van 1969 was de stand gegroeid tot 22 stuks. Bejaging had tot op dat moment niet plaatsgevonden. Echter, inmiddels raakte het raster in verval, waardoor loslopende honden op het terrein konden huishouden. Tijdens een vorstperiode in de laatste dagen van december 1969 joegen jakkerende honden tot twee keer toe de moeëlonen op. Deze vluchtten de gladde ijsvlakte van een vijver op waar de rammen trachtten de oöien en de lammeren te beschermen door zich aan de buitenkant van de kudde te groeperen. Bij de eerste achtervolging op 26 december werden vier rammen gedood. Twee dagen later doodden de honden nog eens drie rammen en een ooi.

Ook in de volgende jaren werd het resterende deel van de kudde achtervolgd door loslopende honden. Begin 1972 overleefde slechts één drachtige ooi een slachtpartij. Het hieruit geboren vrouwelijke lam werd in het najaar van 1975 dood gevonden in een opgestelde strik, waarmee het laatste dier stierf. Door loslopende honden is deze populatie in feite volledig uitgeroeid.

Opheffing wildbaan het Greveld

Dit kleine wildbaantje, dat van 1972 tot 1986 heeft bestaan, lag ten noorden van het gehucht Gortel. In 1974 werden hier een ram en vier drachtige oöien losgelaten. Ze waren afkomstig van de zuidelijke wildbaan onder Hoog Soeren. In de herfst van 1974 werden nog vier oöien en een jonge ram in dit gebied losgelaten. De herkomst was onbekend, omdat ze via de dierenhandel waren betrokken. In maart 1975 werden nog eens drie drachtige oöien aan het bestand toegevoegd, die afkomstig waren uit Oostenrijk. In 1981 was de stand uitgegroeid tot 35 stuks. In verband met de opheffing van het wildbaantje en de sloop van het raster vond vanaf 1981 een versterkt afschot plaats. In het afschotseizoen

1984/1985 zijn de laatste vijf moeflons geschoten, waarna dit gebied aan de vrije wildbaan van de Veluwe is toegevoegd.

De Hoge Veluwe het belangrijkste

Na 1945 herstelde de populatie zich weer. Het aantal moeflons steeg van 48 stuks in februari 1948 tot 291 dieren in mei 1965. In de periode 1958-1965 was sprake van een slechte conditie van de populatie. Besloten werd de stand omlaag te brengen. In de zomer van 1970 bestond deze uit 167 dieren. Midden jaren 70 ontstonden problemen met de leeftijdsopbouw en de geslachtsverhouding. Vooral de jonge leeftijdsklasse was te ruim vertegenwoordigd, terwijl de geslachtsverhouding in het voordeel van de rammen lag. In 1976 was de verhouding ram/ooi 2:1. Na gericht afschot leverde de zomertelling in 1977: 83 rammen, 79 ooiën en 69 lammeren.

In 1988 raamde men de voorjaarsstand op 150 moeflons. Vanaf 1989 streeft de beheerder naar een bestandsverhoging, waarbij de volgende argumenten worden gebruikt.

- De verbeterde vegetatie-ontwikkeling in het terrein verdraagt een hogere stand.

Een bestandsvergroting maakt de moeflon meer zichtbaar voor het publiek.

Vooreerst is het streven gericht op handhaving van een voorjaarsstand van 200 stuks, waarbij de geslachtsverhouding enigszins ten gunste van de vrouwelijke lijn wordt verlegd.

Gezien lichaamsgrootte, hoornvorm en beharing wordt de moeflonpopulatie op de Hoge Veluwe als raszuiver beschouwd. Ze is dan ook de belangrijkste binnenlandse leverancier geweest voor andere omrasterde terreinen op de Veluwe maar ook elders in Nederland (Dekkerswald nabij Nijmegen).

Vegetatiebeheer op de Noorderheide

In dit afgerasterde terrein, dat tussen Elspeet en Vierhouten ligt zijn in 1960 twee rammen en een ooi, afkomstig van de Hoge Veluwe, en twee ooiën afkomstig van Diergaarde Blijdorp uitgezet. Een van de belangrijkste redenen voor het uitzetten van moeflons was de wens om de heide door middel van begrazing kort en in stand te houden. Ook hier ontwikkelt zich de populatie uitstekend. Dit particuliere landgoed ging in 1983 over naar Staatsbosbeheer. De voorjaarsstand bestond bij de overname uit

42 moeflons. In het voorjaar van 1990 was de geslachtsverhouding 1:1.

Grote kudde op het Wekeromse Zand

Dit omrasterde terrein ligt ten westen van het dorp Wekerom (gemeente Ede). In 1975 werd hier een eerste poging gedaan om moeflons uit te zetten. Via de dierenhandel werden een jonge ram, een ooi en een lam aangekocht. Reeds binnen een jaar waren deze niet raszuivere dieren weer verdwenen. In 1977 is een tweede uitzetpoging ondernomen. Van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Arnhem werden een ram, een ooi en een ramlam betrokken, afkomstig van de populatie op de Hoge Veluwe. Wegens agressief gedrag werd nog hetzelfde jaar noodgedwongen de ram geschoten. In 1978 werden aan de kleine kudde twee ooiën toegevoegd, die men rechtstreeks van de Hoge Veluwe betrok.

De bestandsopbouw verliep voorspoedig (1980: 5, 1981: 7, 1982: 8, 1983: 11, 1984: 20, 1985: 26, 1986: 25, 1987: 34, 1988: 40, 1989: 40, 1990: 40). Vooral de aanwezigheid van landbouwpercelen, waar de moeflons een deel van het jaar op grazen, is gunstig voor de conditie van de kudde. De geslachtsverhouding schommelt rond de 1:1. In 1989 ontstonden ook in dit gebied problemen met loslopende honden, die twee ooiën en drie lammeren doodden.

Rol in het natuurbeheer

In de grotere omrasterde natuurerreinen op de Veluwe, waar de moeflon in halfwilde staat voorkomt, blijkt dat deze soort zich uitstekend heeft aangepast. In het begrazingsbeheer, waarbij de moeflon in tegenstelling tot 'geleide' schaapskudden het hele terrein permanent gebruiken, dragen ze in een niet geringe mate bij tot het in stand houden van de landschappelijke waarden, die open tot halfopen terreingedeelten bieden. Bovendien kan sturing van de populatie-omvang door afschot jaarlijks plaatsvinden, zo de beheerder dit nodig acht.

Tot eind zeventiger, begin tachtiger jaren vervulde de moeflon een belangrijke rol voor de jacht. De geslachtsverhouding was toen veelal in het voordeel van de mannelijke dieren. Vooral de oudere rammen met hun grote hoorns waren een begeerd jachtobject. Het jachtbeheer richtte zich op de aanwezigheid van een groot aantal oudere rammen binnen de populatie. Vanuit de

sociale structuur bezien werkt een te groot aantal oudere rammen sterk verstorend op het kuddeverband. Tegenwoordig wordt in het populatiebeheer een 1:1 geslachtsverhouding nagestreefd, waarbij de nadruk in het afschot wordt gelegd op de jongere leeftijdsklassen. Sommige beheerders geven zelfs de voorkeur aan een gering overwicht in de vrouwelijke lijn.

Belevingswaarde moeflon

Voor bezoekers van de Hoge Veluwe en Het Wekeromse Zand (de Noorderheide is niet toegankelijk) is de moeflon een fascinerend, dagactief dier dat in de meer open terreingedeelten goed zichtbaar is. Het leven in steeds wisselende, soms grote en dan weer kleinere kuddeverbanden, het verrassingseffect ze op onverwachte plaatsen in het terrein te ontmoeten, en de imponerende verschijning van de oudere rammen, maakt de moeflon tot een boeiende diersoort.

Grote gemengde kudde moeflons op de zuidelijke wildbaan van het Kroondomein nabij Hoog-Soeren.
Foto Fred Hazelhoff; Collectie G. Schriek.

Moeflons beschikken over goede zintuigen, waardoor ze niet makkelijk te benaderen zijn. Daarentegen zijn ze zeer nieuwsgierig. Ze vluchten dan ook niet snel weg, wanneer men ze rustig gade slaat. Vooral het gezichtsvermogen is goed ontwikkeld. Een oude Corsicaanse jagersspreuk geeft dit op treffende wijze weer: 'Als de jager een haar verliest wordt dit door het hert gehoord, door het everzwijn geroken en door de moeflon gezien'.

De oude rammen leven meestal solitair of in kleine kudden. De overige kuddeverbanden bestaan uit de ooiën met hun lammeren, de jaarlingen en de jonge rammen. Hier vervullen altijd één of enkele ooiën de functie van wachter over de kudde. Veelal aan de rand van de kudde, waar mogelijk op een verhoging

in het terrein staand, speuren ze gedurig de omgeving af op onraad. In vakkringen worden deze ooien wel 'kopdier' genoemd.

Blijft de moeflon behouden?

Deze vraag kan eigenlijk allen worden beantwoord door de betrokken terreinbeheerder op de Veluwe, waar moeflons voorkomen. Vooral door het huidige streven van de overheid naar opheffing van rasters om grotere uitwisselingsmogelijkheden van edelherten en wilde zwijnen op de Veluwe te bewerkstelligen, kan het voortbestaan van de moeflon in halfwilde staat in het geding komen. Overwegingen om de huidige rasters rond deze terreinen te vervangen door selectief kerende rasters zijn dan ook zeker de moeite waard, wanneer dit bij de betrokken terreinen aan de orde komt. Dit kan door bijvoorbeeld het aanbrengen van doorgangen voor wilde zwijnen in rasters, verlaging van rasters of rastergedeelten, waardoor moeflons binnen het terrein blijven, terwijl edelherten hierover heen kunnen springen.

Moeflons leveren zeker hun bijdrage aan het huidige natuurbeheer op de Veluwe. Enerzijds zijn ze interessant voor de bezoekers en anderzijds leveren ze een bijdrage aan het beheer van de vegetatie. Het zou jammer zijn deze soort kwijt te raken, omdat ze op dit moment niet past in aan mode onderhevige beleidsvisies.

B.E.J. Litjens, stafmedewerker grofwildbeheer Veluwe bij de Directie Natuur Milieu en Faunabeheer. p/a Consulentschap Natuur, Milieu en Faunabeheer, Postbus 9079. 6800 ED Arnhem.

Literatuur

Eygenraam, J.A., 1973. De grote landzoogdieren van Nederland. WM nr 98. KNNV, Hoogwoud.
Langenbach, A. & J.R.J. Planta, 1964. Wild zien. Roelofs van Goor, Amersfoort.
Litjens, B.E.J., E. Pelzers & J.L. van Haaften, 1989. Die Entwicklung von Muffelwildpopulationen in Gatterrevieren in den Niederlanden. Zeitsch für Jagdwissenschaften 35:213-220.
Pelzers, E., 1988. Aantalsontwikkeling van moeflons in het Nationale Park 'De Hoge Veluwe'. De Schouw 35:44-46.
Türcke, F. & H. Tomiczek, 1982. Das Muffelwild. Paul Parey, Hamburg-Berlin.
Weyland, W.A., 1977. Grote Zoogdieren. In: S.M. Houte de Lange (ed). Rapport van het Veluwe-onderzoek. Pudoc, Wageningen.

Figuur 1. Ontwikkeling moeflonpopulaties op de Veluwe

Omrasterd gebied	oppervlakte in hectare	periode van voorkomen	voorjaarsstand						
			1921	1940	1945	1960	1970	1980	1990
Hoge Veluwe	3200	1921-heden	12	102	20	184	144	121	200
Kroondomein Het Loo									
- Hoog Soeren	1200	1958-1985				10	60	80	
- Achterpark	400	1970-1985					5	60	
Noorderheide	250	1960-heden				5	?	?	40
Valouwe	175	1962-1972					14		
Greveld	120	1974-1985						30	
Wekeromse Zand	470	1977-heden						5	40